

УДК 340.132.1

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ON THE QUESTION OF THE PRINCIPLES OF LEGAL EDUCATION OF YOUTH

Єрмоленко Д.О.,
*доктор юридичних наук, доцент, проректор
з науково-педагогічної роботи та допрофесійної підготовки
Класичного приватного університету*

У статті проаналізовано існуючі підходи до розуміння принципів правового виховання молоді. Охарактеризовано різні точки зору щодо поняття, значення та видів принципів правового виховання молоді. На підставі зробленого аналізу розглянуто найбільш загальні принципи правового виховання молоді.

Ключові слова: принципи правового виховання молоді, правове виховання молоді, формування правової свідомості молоді, форми правового виховання молоді.

В статье проанализированы существующие подходы к пониманию принципов правового воспитания молодежи. Охарактеризованы разные точки зрения на понятие, значение и виды принципов правового воспитания молодежи. На основе осуществленного анализа рассмотрены наиболее общие принципы правового воспитания молодежи.

Ключевые слова: принципы правового воспитания молодежи, правовое воспитание молодежи, формирование правового сознания молодежи, формы правового воспитания молодежи.

The article analyzes the existing approaches to understanding of the principles of legal education of youth. Characterized by different points of view on concept of value and types of principles of legal education of youth. Based on an analysis considers the most general principles of legal education of youth.

Key words: principles of youth's legal education, legal education of youth, formation of legal consciousness of youth, forms of legal education of youth.

Актуальність теми. Соціально-економічні трансформації українського суспільства, завдання розбудови демократичної, соціальної, правової держави та формування громадянського суспільства актуалізують проблеми виховання компетентної, самостійної, соціально активної і відповідальної особистості. У цьому контексті підвищення правової свідомості і відповідальності громадян, а особливо

молоді, набуває особливої важливості. Основним шляхом підвищення правосвідомості більшість дослідників називають правове виховання.

Правове виховання молоді в Україні в сучасних умовах повинне базуватись як на світових стандартах, так і на традиціях українського народу, національному, моральному та інших видах виховання. Врахування у правовиховній роботі вищевказаних чинників спрямоване на виховання всебічно розвинутої особистості.

Концепція розбудови і розвитку правової держави в Україні передбачає вивчення категорії «правове виховання» в методологічному ракурсі. Відтак у науковому середовищі теоретико-методологічні аспекти дослідження сутності та змісту правового виховання молоді належать до числа найактуальніших. Однак, попри певну кількість наукових розробок за зазначеною проблематикою, методологічні підвалини дослідження принципів правового виховання молоді в сучасних умовах розкриті недостатньо. Аналіз літератури свідчить також про існування суперечливих позицій щодо цілої низки питань теорії правового виховання молоді.

Метою статті є дослідження особливостей принципів правового виховання молоді. Зазначена мета зумовила відповідну сукупність завдань: проаналізувати суть та соціальне призначення правового виховання молоді; узагальнити основні сучасні підходи до визначення поняття «принципи правового виховання молоді»; охарактеризувати найбільш загальні принципи правового виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. В найбільш загальному вигляді суть та соціальне призначення правового виховання молоді можна визначити, як формування у молоді правової установки на узгодження особистих намагань та очікувань з інтересами та очікуваннями суспільства, тобто процес створення стійких правових ідей та принципів у правосвідомості молоді, формування високого рівня правової культури молоді.

Суть та соціальне призначення правового виховання розкривається у його принципах – вихідних та визначальних ідеях, що виступають як керівні положення.

На думку В.Є. Семенова існує два принципи правового виховання: науковості та об'єктивності. Принцип об'єктивності правового виховання, на думку вченого, потребує всебічного та глибокого аналізу реальної дійсності з позицій пізнання об'єктивних законів розвитку суспільства та застосування цих законів у правовій практиці. Науковість правового виховання ґрунтується на використанні досягнень не лише юридичної науки, але й філософії, педагогіки, психології, соціології, врахування характеру взаємодії всіх засобів на духовний світ молодої людини [1, с. 36-36].

У педагогіці пропонується більш широкий перелік принципів правового виховання, зокрема: принцип системності соціально-правових знань та системності всього навчального процесу; принцип наступності соціально-правових знань; принцип

врахування сприйняття соціально-правових знань; принцип усвідомлення соціального значення та моральної цінності правових норм [2, с. 76].

М.М. Галімов говорить про особливість принципів правового виховання саме молоді та виділяє серед них наступні: орієнтація на більш дробові контингенти (за віком, родом занять, поведінкою); актуальність проблематики із врахуванням особливостей молоді; взаємопідкріплення та закріплення різних методів виховання; забезпечення оптимального співвідношення різних методів та заходів виховання; координація правовиховної діяльності та управління нею [3, с. 57]. Т.Ю. Смолова, хоча і не використовує поняття «принципи правового виховання», при характеристиці правовиховної діяльності зазначає, що вона «повинна здійснюватися системно, комплексно, з врахуванням досягнень теоретичної науки (як юридичної, так і педагогічної) та накопиченого в попередній період практичного досвіду з формування правової свідомості», «потребує відповідального відношення з боку всього суспільства та держави», «не повинна мати формальний, декларативний характер, навпаки, її форми та методи повинні враховувати інтереси підростаючого покоління, бути для них цікавими та орієнтуватися на широке коло інтересів молоді» [4, с. 152]. На нашу думку, зазначені Т.Ю. Смоловою вимоги до правовиховної діяльності (системність, комплексність, науковість, врахування досвіду, врахування інтересів молоді тощо) можуть розглядатися саме як принципи правового виховання.

Іноді дослідники виділяють не лише принципи правового виховання молоді, а й принципи окремих його форм. Так, З.Н. Каландарішвілі вважає, що «основоположними принципами побудови правової освіти та пропаганди права» повинні бути: індивідуалізація навчання, як врахування соціального досвіду, особистих та життєвих орієнтирів; зв'язок з реальним життям, орієнтир при відборі змісту матеріалу на правові норми, які найчастіше застосовуються, на способи їх реалізації, на найбільш типові конфліктні правові ситуації; практична спрямованість: формування у молоді вміння самостійно використовувати правові знання для усвідомлення реальної дійсності, проектування варіантів правомірної поведінки; зв'язок теоретичних та практично-орієнтованих знань, як умова та значення права, формування позитивних ціннісних орієнтацій; гуманізм, як постійна турбота про підготовку молоді до захисту своїх прав; педагогічний оптимізм – віра педагога в можливість за допомогою правового навчання та правової пропаганди зробити процес соціалізації молоді у суспільстві більш успішним [5, с. 241].

Отже, розглянувши основні існуючі підходи до принципів правового виховання молоді, пропонуємо до найбільш загальних з них віднести такі:

1) законність. А.М. Колодій визначає принцип законності, як такий, що слугує у суспільстві інструментом поєднання порядку й організованості, додержання законів і підзаконних актів [6, с. 106]. Відповідно, принцип законності правового

виховання молоді передбачає суворе, повне і неухильне додержання і виконання правових норм та приписів усіма учасниками правовиховного процесу, що є необхідною умовою досягнення належного результату – формування високого рівня правосвідомості молоді;

2) демократизм. У педагогічних науках вважається, що принцип демократизму в процесі виховання виключає авторитарну поведінку вихователя, жорсткість, упередженість і безмірну різкість у критиці недоліків виховання. Цей принцип зобов'язує вихователя створювати такі умови, за яких вихованці розвивали б ініціативу, гласність, суспільну думку, активно прагнули б до самовиховання [7, с. 188]. Отже, принцип демократизму правового виховання молоді означає співробітництво між вихователем та вихованцем, як між рівноправними суб'єктами правовиховного процесу, а також виключає певні негативні явища – всюдозволеність, свавілля, анархію тощо;

3) гуманізм. Для визначення принципу гуманізму у педагогіці зазвичай використовується поняття «педагогічний такт», як міра педагогічно-доцільного впливу вихователя на вихованців, уміння встановлювати продуктивне спілкування. Педагогічний такт – це дозування педагогічного впливу, ненав'язливість, делікатність його реалізації щодо конкретної особистості [8, с. 205]. Тобто, реалізуючи принцип гуманізму в правовому вихованні молоді, треба поєднувати вимогливість і довіру, повагу до людини з нетерпимістю до всіх форм приниження та пригноблення особи, за будь-якої ситуації створювати вимоги для формування у молоді почуття гідності, самоповаги. Класик вітчизняної педагогіки сформулював цей принцип таким чином: «якомога більше вимоги до людини, але разом з тим і якомога більше поваги до неї» [9]. Принцип гуманізму, з одного боку, наголошує на рівності прав кожної молоді людини реалізувати свій життєвий потенціал, а з іншого – звертає увагу вихователя на індивідуальні особливості вихованця, що дозволяє побудувати процес правового виховання молоді таким чином, щоб він став простором гуманного спілкування та співробітництва його учасників;

4) науковість. Принцип науковості правового виховання, на думку С.В. Матвєєва, передбачає аналіз і оцінку реальної дійсності з позиції пізнання об'єктивних законів суспільного розвитку і застосування їх у правовій практиці, пояснення причин явищ, що відбуваються [10, с. 224]. Саме тому в процесі правового виховання молоді необхідно максимально враховувати сучасні досягнення як юридичної, так і інших наук, зокрема філософії, педагогіки, психології, соціології тощо;

5) об'єктивність. Як зазначають автори колективної монографії «Формування правосвідомості юриста», «відхід від гострих питань, замовчування існуючих проблем у сфері законності можуть викликати недовіру у правовиховній роботі, завдати значної шкоди процесові формування правової культури, поваги до права» [11, с. 42]. Отже,

принцип об'єктивності (іноді використовується поняття «принцип правдивості») правового виховання молоді полягає в тому, що при об'єктивному висвітленні негативних явищ і факторів необхідно з'ясувати та встановити їх причини, а також вказати на недоліки і відповідно на способи, шляхи щодо їх усунення;

6) системність. Один із засновників вітчизняної наукової педагогіки К.Д. Ушинський стверджував: «Щоб оволодіти наукою і вміти застосовувати її в житті, необхідно її вивчати в системі. Тільки система, безперечно, розумна, що виходить із самої суті предметів, дає нам повну владу над нашими знаннями» [12, с. 355]. Сказане, безумовно, стосується і правових знань, які також повинні вивчатися системно. Крім того, правове виховання молоді передбачає використання у певній системі прогресивних засобів, форм і методів правовиховної роботи;

7) зв'язок з практикою. У науковій літературі зазначається, що правовиховна робота «лише тоді досягає мети, коли переводить загальнотеоретичні ідеї на мову практики, пов'язує проблеми з конкретними завданнями певного правового інституту [11, с. 43]. Зв'язок правового виховання молоді з практикою полягає не лише у підтвердженні теоретичних положень життєвими фактами, прикладами, а й у необхідності з'ясування та розкриття самої сутності праворозуміння, людського виміру права, причин, що призводять до правопорушень, а також визначення заходів запобігання їм, та на цій основі розробку висновків та рекомендацій щодо найбільш ефективних способів реалізації правових норм;

8) доступність (дохідливість, популярність). Цей принцип вимагає, щоб навіть найскладніші наукові правові питання були викладені у максимально доступній формі. При цьому, наголошують дослідники правового виховання, популярність обов'язково повинна поєднуватися із науковістю. Дохідливість, доступність нерівнозначні спрощенню, яке завдає процесові правового виховання молоді суттєвої шкоди, робить його поверховим, малоефективним [11, с. 42].

Можна виділити й інші принципи правового виховання молоді, зокрема, послідовності (полягає в тому, що кожному новому заходу правового виховання повинне передувати встановлення певного рівня правосвідомості), доцільності (дає відповідь на питання щодо правильності проведення правового виховання, використання тієї чи іншої методики, ефективності застосування тих чи інших заходів), систематичності (передбачає, що правове виховання молоді повинне відповідати різноманітним планам, програмам та проводитися у встановлені терміни) та інші [13].

Висновки. Суть та соціальне призначення правового виховання молоді розкривається у його принципах – вихідних та визначальних ідеях, що виступають як керівні положення. До найбільш загальних з них можна віднести такі: законність, демократизм, гуманізм, науковість, об'єктивність, системність, зв'язок з практикою, доступність (дохідливість, популярність) та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семенов В.Е. Правовое воспитание молодежи : моногр. / Семенов В.Е. – Ставрополь, 2000. – 312 с.
2. Зайцев В.С. К вопросу формирования правосознания у будущих специалистов по социальной работе / В.С. Зайцев // Актуальные проблемы профессионально-педагогического образования: межвуз. сб. научн. трудов. – Вып. 28. – Калининград: РГУ им. И. Канта, 2011. – С. 74-78.
3. Галимов М.М. Направленность и содержание правовоспитательной деятельности / Галимов М.М. – Казань: Изд-во Казанский университет, 2002. – 172 с.
4. Смолова Т.Ю. Правосознание несовершеннолетних: теоретико-правовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.Ю. Смолова. – Саратов, 2006. – 214 с.
5. Каландаришвили З.Н. Влияние юридического образования на процесс социализации молодежи России / З.Н. Каландаришвили // Правозащитная деятельность в условиях становления гражданского общества. – СПб, 2004. – С. 237-249.
6. Колодїй А.М. Принципи права України / Колодїй А.М. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
7. Класична педагогіка : навч. посіб. / Л.С. Нечипоренко, Я.В. Подоляк, В.Г. Паснюк та ін. – Х : Основа, 1998. – 419 с.
8. Педагогічна майстерність : підруч. для пед. вузів / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна]. – К. : Вища школа, 1997. – 397 с.
9. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / Макаренко А.С. // Твори : у 7 т. – К. : Рад. шк., 1955. – Т. 5. – 510 с.
10. Матвеев С.В. Правовое воспитание сотрудников органов внутренних дел / С.В. Матвеев // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2000. – № 1. – С. 218-232.
11. Сливка С.С. Формування правосвідомості юриста / [С.С. Сливка, М.І. Рудницький, М.Т. Підгорський та ін.]. – Львів, 1997. – 96 с.
12. Ушинский К.Д. Сочинения : в 7 т. / К.Д. Ушинский – М. : Акад. пед. наук, 1949. – Т. 5. – 1949. – 558 с.
13. Криштак І.В. Принципи правового виховання учнів: класифікація та сутність / І.В. Криштак // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Х. : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. – Вип. 24. – Ч. 1. – С. 90-98.